

УДК 338.48:659.1

Тарасюк Г. М.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедрою менеджменту організацій і адміністрування
Житомирського державного технологічного університету*

Мілінчук О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Житомирського державного технологічного університету*

Tarasyuk G. M.

*Doctor of Economic Science, Professor,
Head of Organization Management and Administration Department
Zhytomyr State Technological University*

Milinchuk O. V.

*Candidate of Economic Science, Associate Professor,
Associate Professor of Organization Management
and Administration Department
Zhytomyr State Technological University*

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТУРИСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

UKRAINIAN TOURISM DEVELOPMENT WITHIN WORLD TOURISM TENDENCIES FRAMEWORK

Анотація. У статті підкреслено важливість туризму як економічного та соціального феномену, частка якого у світовому ВВП становить 10% та 30% світового експорту послуг. Проведено аналіз статистичних даних Світової організації туризму та узагальнено основну динаміку зміни туристичних потоків за світовими макрорегіонами. На основі наявних тенденцій здійснено прогноз розвитку туристичних потоків на 2016 р. Визначено сучасний стан розвитку вітчизняного туризму. Узагальнено вітчизняні та світові напрями розвитку туристичної індустрії.

Ключові слова: туризм, світові туристичні потоки, в'їзні та виїзні туристичні потоки, туристичні тенденції.

Вступ та постановка проблеми. Ринок туристичних послуг є одним із ключових для економіки різних країн, охоплюючи інтереси багатьох суб'єктів господарювання: туристичних підприємств, транспортних компаній, закладів розміщення, харчування, екскурсійних бюро, музеїв, театрів, інших закладів дозвілля, виробників супутніх послуг і товарів (рекламних компаній, засобів мас-медіа, видавництва, виробників сувенірів, традиційних товарів у певних країнах тощо). Сфера туризму підтримує близько

50 суміжних галузей. Один турист забезпечує роботою 11 осіб, а створення додаткового робочого місця в туристичній індустрії коштує в 20 разів дешевше, ніж у галузях промисловості. Туризм є одним із секторів економіки світу, який швидко розвивається, а за стабільно високу динаміку розвитку протягом цілого століття був названий «економічним та соціальним феноменом ХХ століття». Сьогодні цей сектор, обсяг доходів якого рівний та/або перевищує товарообіг в таких традиційно прибуткових

сферах, як виробництво продуктів харчування, виробництво автомобілів і навіть експорт нафти. Частка туризму у структурі світового ВВП становить 10% та 30% світового експорту послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань розвитку туризму в Україні займаються багато науковців, серед яких Д.І. Басюк, В.Г. Герасименко, Л.П. Дяченко, В.Ф. Кифяк, В.К. Кіптенко, М.П. Бондаренко, О.О. Любіцева, М.П. Мальська, В.С. Пазенок, В.К. Федорченко, Ф.Ф. Шандор, І.М. Школа та інші. У працях зазначених вчених розкрито різні аспекти функціонування вітчизняного туристичного ринку. Водночас, зважаючи на значну кількість публікацій, динаміка світових і внутрішніх подій у туризмі вносить постійні корективи та є предметом безперервного аналізу.

Метою статті є аналітичний огляд зведених статистичних даних у сфері туризму та визначення на їх основі ключових світових і вітчизняних тенденцій розвитку туризму.

Результати дослідження. Ринок туристичних послуг є відкритою системою, яка багатьма каналами (інформаційним, фінансовим, ресурсним, кадровим тощо) пов'язана з ринками вищих рангів, зокрема, із світовим ринком послуг і світовим ринком туристичних послуг. Тенденції розвитку внутрішнього ринку туристичних послуг залежать від стану зовнішніх. Тому дослідження стану туризму в Україні варто розпочати з вивчення загальносвітових тенденцій.

Міжнародною організацією, однією із ключових функцій якої є збір статистичних даних у сфері туристичної діяльності в розрізі окремих країн, регіонів та світу, є Світова організація туризму, або ЮНВТО (United Nations Tourism Organization, UNWTO). Відповідно до даних, наданих ЮНВТО, в 2015 р. кількість міжнародних туристичних відвідувань збільшилась на 4,4% порівняно з 2014 р. і становила 1 184 млн осіб. Такий темп зростання спостерігається шостий рік поспіль, починаючи з посткризового, 2010 р. Це означає, що у 2015 р. порівняно з 2014 р. було на 50 млн більше туристів, які здійснили міжнародні подорожі з туристичною метою (див. рис. 1).

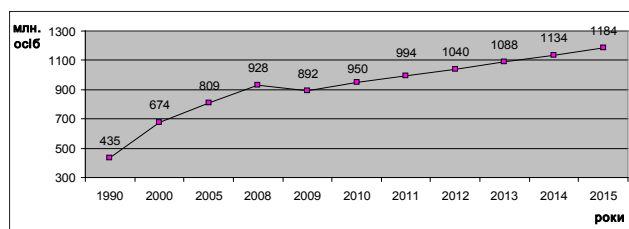

Рис. 1. Міжнародні туристичні потоки, згідно з даними ЮНВТО

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Ураховуючи динаміку щорічного зростання туристичних потоків у середньому на 3,8%, можемо передбачити, що кількість туристів до 2030 р. становитиме 1,8 млрд осіб. Зростання місткості ринку туристичних послуг свідчить про можливість збільшення вітчизняних туристичних послуг на ньому. Цьому сприяє наявність усіх необхідних туристичних ресурсів на ринку України.

У 2015 р. частка населення планети, яка скористалася послугами міжнародного туристичного ринку, становила 16,4%, або 1 184 тис. осіб. Так, частка населення України, яка виїжджала за кордон, становить 53,9%, або 23 141,6 тис. осіб, із них туристи – громадяни України – 3,8%, або 1 647,4 тис. осіб (див. рис. 2).

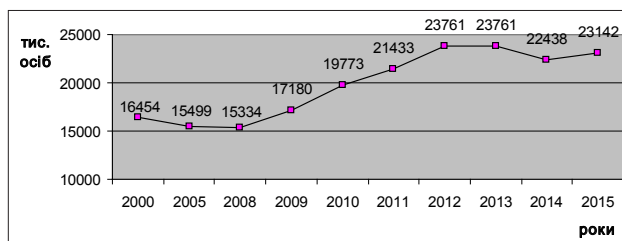

Рис. 2. Кількість громадян України, які виїжджали за кордон

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Аналізуючи рис. 2, зазначимо відносну сталу кількість громадян України, які виїжджають за кордон протягом останніх чотирьох років. На жаль, більшість населення країни виїжджає за кордон з метою здійснення фінансової діяльності або в приватних цілях. У цьому контексті важливим є аналіз вітчизняних в'їзних та виїзних туристичних потоків (див. рис. 3).

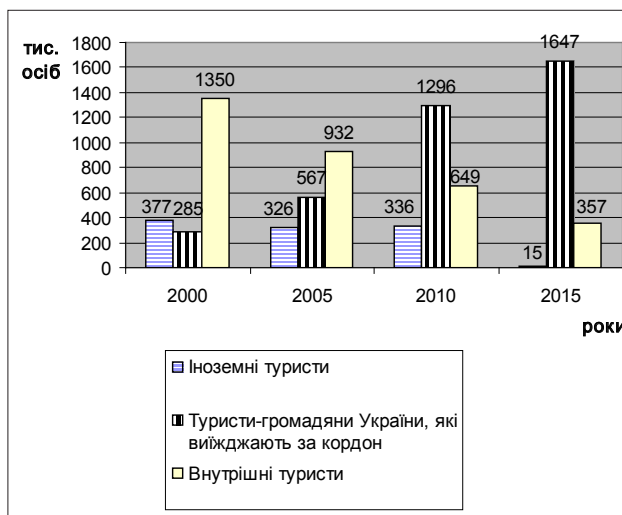

Рис. 3. Зміна складників вітчизняного туристичного потоку

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Згідно з даними рис. 3, очевидними є туристичні уподобання українців – виїзні туристичні продукти, обсяг реалізації яких збільшився втричі за останні десять років.

Звичайно, високий рівень небезпеки, у зв'язку з військовим конфліктом на сході України, негативно вплинув на статистичні показники – кількість громадян, залучених до міжнародного туристичного ринку в 2015 р. порівняно з 2013 р., скоротилася у 1,5 рази, або з 2 519,4 до 1 647,4 тис. осіб. При цьому кількість іноземних громадян, які офіційно відвідують Україну з туристичною метою, знизилась до 15 159 осіб. Ця цифра є надзвичайно низькою для країни, яка є спадкоємницею однієї з найдавніших культур світу – трипільської (5–3 тис. до н. е.).

Аналіз динаміки в'їзду на територію України іноземних громадян дає змогу виділити два періоди: до початку військового конфлікту на сході України (2010–2013 рр.) та життя після цього конфлікту (2014–2015 рр.). Тому важливим є порівняння 2015 та 2014 рр. (зміни в умовах військових дій), 2015 та 2013 рр. (життя до та після військового конфлікту). У 2014 р. порівняно з 2013 р. кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, зменшилась удвічі – з 24,7 до 12,7 млн осіб. Тенденція зниження туристичних відвідувань була характерною і в 2015 р. – 12,4 млн осіб. Негативна динаміка в'їзду на територію

України характерна для всіх країн світу, крім Угорщини та Ізраїлю (відповідно +299,0 і +28,5 тис. осіб у 2015 р. порівняно з 2013 р.).

Різниця між вїзними та виїзними туристичними потоками характеризує сальдо туристського балансу України (див. табл. 1).

Очевидно, що показники останніх двох років є негативними. Перед українським суспільством стоїть завдання відновити позитивний туристичний імідж України у світі. Сьогодні на територію України вїжджають переважно громадяни країн-сусідів, а саме: Молдова (36%), Білорусь (15%) та Російська Федерація (10%). Структура виїзних туристичних потоків показує, що 41% українців у 2015 р. відвідали Польщу з метою, в першу чергу, працевлаштування або навчання. Іншими вагомими напрямками у структурі виїзних потоків є Російська Федерація (18%) та Угорщина (11%).

При цьому загальна динаміка розвитку туризму у світі, зокрема в Європі, є позитивною (див. табл. 2).

Згідно з даними ЮНВТО, темпи зростання туризму в країнах з розвинутою економікою (+5%) перевищили аналогічний показник у країнах, в яких формується ринкова економіка (+4%) унаслідок високих результатів Європи (+5%). У 2015 р. темпи зростання в Європі, Американському та Азіатсько-Тихоокеанському регіонах склали близько 5%. Кількість туристичних відвідувань Близького Сходу зросла на 2% (проте зниження показників Північної Африки, зокрема Єгипту, частка яких у регіоні становила більше третини прибутків).

У 2015 р. Європа (+5%) була лідером за темпами зростання в абсолютних та відносних показниках, що сприяло ослабленню євро відносно долара США. Кількість відвідувань сягнула 609 млн осіб, що на 29 млн більше, ніж у 2014 р. Центральна та Східна Європа (+6%) після зменшення кількості відвідувань у 2014 р. відновила свої позиції, Західна Європа (+4%) та її Середземноморська частина (+5%). Це досить високі показники для регіону, враховуючи, що більшість країн є сформованими стабільними турнапрямами. Розглянемо детально туристичні потоки Європи.

Загальна кількість гостей у Європі в 2015 р. становила 668,6 тис. осіб, що на 179,2 млн осіб більше, ніж у 2010 р. На країни – члени ЄС припадає 71,6% загального туристичного потоку. Україна є однією з країн, яка входить до складу Центрально-Східного регіону Європи. Кількість відвідувачів нашої країни в 2015 р. становила 127,4 млн осіб, що на 28,5 млн осіб більше, ніж у 2010 р. Тому, на нашу думку, потенціал цього регіону недостатньо розкритий.

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (+5%) у минулому році кількість міжнародних відвідувань зросла на 13 млн і становила 277 млн осіб. Лідером за темпами зростання є Океанія (+7%) та Південно-Східна Азія (+5%), тоді як у Південній Азії та Північно-Східній Азії приріст становив +4%.

Кількість міжнародних відвідувань Американського регіону (+5%) збільшилась на 9 млн і становила 191 млн осіб, що сприяє закріпленню високих результатів 2014 р. Підвищення курсу долара стимулювало виїзний туризм із США та сприяло країнам Карибського басейну та Центральної Америки приріст 7% у кожному з цих регіонів. Результати Південної та Північної Америки (по +4%) є близькими до середніх показників.

Кількість міжнародних туристичних відвідувань Близького Сходу зросла на 3% і становить у цілому 53 млн осіб, що сприяє відновленню туризму, яке розпочалося в 2014 р.

Статистичні дані Африки (52 млн осіб відвідали країну) вказують на зменшення кількості міжнародних прибуттів на 3%. У Східній Африці цей показник впав на 8%, а в країнах Африки, південніше Сахари – на 1%, хоча в другому півріччі 2014 р. у країнах цього регіону відновились тенденція зростання.

Зазначимо, що показники відвідувань Африки та Близького Сходу не зображають об'єктивно туристичні тенденції, так як збір статистичних матеріалів у цьому регіоні має певні ускладнення.

У цілому попит на туристичному ринку був високим, хоча динаміка турпотоків за різними напрямками є неоднозначною. Це зумовлено різким коливанням валютних

Таблиця 1

Сальдо туристського балансу України

Туристичний потік	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Вїзний	21 203 327	21 415 296	23 012 823	24 671 227	12 711 507	12 428 286
Виїзний	17 180 034	19 773 143	21 432 836	23 761 287	22 437 671	23 141 646
Баланс	4 023 293	1 642 153	1 579 987	909 940	-9 726 164	-10 713 360

Джерело: побудовано авторами на основі [1]

Таблиця 2

Міжнародні туристичні відвідування в розрізі світових макрорегіонів, млн осіб

Регіон	Роки								Питома вага у 2015 р., %
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Світ	674	809	950	984	1 040	1 088	1 134	1 184	100,0
Європа	386,6	453,2	489,4	520,6	541,1	566,8	580,2	608,6	51,4
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	110,4	154,0	205,5	218,3	233,8	249,9	264,3	277,6	23,4
Північна та Південна Америки	128,2	133,3	150,2	155,6	162,6	167,6	181,7	190,7	16,1
Африка	26,2	34,8	50,4	50,1	52,4	54,7	54,9	53,3	4,5
Близький Схід	22,4	33,7	54,7	49,5	50,6	49,1	52,4	53,9	4,6

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

курсів, падінням цін на нафту та інші сировинні товари, у зв'язку із чим збільшилися доходи в країнах-імпортерах, але скоротився попит у країнах-експортерах. Іншим важливим фактором перенаправлення турпотоків з одних регіонів в інші є безпека та захист туристів. Проте декілька провідних країн з розвиненим виїзним туризмом, завдяки сильній валюті та економіці, були лідерами з туристичних витрат у 2015 р. До ключової трійки цих країн входять Китай, США та Великобританія.

Безумовно, лідером з виїзного туризму у світі є Китай: починаючи з 2004 р. країна демонструє двозначні темпи зростання туристичних витрат, що позитивно впливає на розвиток азійських країн, зокрема, Японії та Таїланду, а також США та різних європейських країн.

Обсяг витрат на виїзний туризм в Бразилії та країнах Російської Федерації, які раніше були досить динамічними, суттєво знизився у зв'язку з економічною ситуацією та ослабленням курсу рубля та реала щодо інших валют.

Що стосується традиційних напрямів туристичних ринків розвинених країн, то для США (+9%) та Великобританії (+6%) характерними є сильна валюта та економіка. Темпи зростання туристських витрат Німеччини, Італії та Австрії (по 2%) були досить повільними. У 2015 р. попит на виїзний туризм в Канаді та Франції був слабким.

Розглянемо темпи зростання (спаду) в'їзних туристичних потоків за регіонам світу, дані надані ЮНВТО (див. табл. 3). Найявні тенденції та подані статистичні дані дають ЮНВТО можливість спрогнозувати, що зростання кількості туристичних відвідувань у 2016 р. у всьому світі становитиме 4%. Очікується, що найбільш високі темпи зростання будуть у таких регіонах, як Азіатсько-Тихоокеанський (+4–+5%) та Американський (+4–+5%). Наступними в рейтингу будуть Європа (+3,5–+4,5%), Африка (+2–+5%) та Близький Схід (+2–+5%).

Отримані результати туристичних потоків, які починаючи з 2010 р. зростають, підтверджують подану ЮНВТО стратегію розвитку світового туристичного ринку "Vision 2020". Незважаючи на фінансово-економічні кризи, які охопили регіони, терористичні акти, епідеміологічні захворювання, природні лиха та інші форс-мажори, на міжнародному туристичному ринку загальна кількість туристів зростає. Відбувається лише перенаправлення туристичних потоків, наприклад найбільш стабільний туристичний регіон (Північна та Південна Америки) показав у 2009 р. зниження туристичних відвідувань (-4,7%), а вже в 2014 р. – зростання (+8,4%).

Відповідно до прогнозу ЮНВТО "Tourism 2030", у світі очікується стабільно високий рівень попиту, зокрема, передбачається збільшення кількості туристів, але зменшення тривалості їх подорожей. Сприятиме зростанню світових туристичних потоків активне включення розвинених країн до міжнародного туристичного ринку.

ЮНВТО сформовано п'ять перспективних туристичних напрямів XXI століття: пригодницький туризм, круїзи, екологічний туризм, культурно-пізнавальний туризм, тематичний туризм. За всіма напрямками Україна може запропонувати сформовані конкурентоспроможні туристичні продукти.

Висновки. На сьогодні туристичний потенціал України розкрито не повною мірою, про що свідчать 1,0–2,0% туристичної галузі у структурі ВВП країни. При цьому частка туристичної індустрії у світовому ВВП становить 10%. Згідно з даними Світової туристичної організації ЮНВТО, питома вага України в туристичних потоках Європи становить близько 4% і лише 0,9% у загальноєвропейських надходженнях від туристичної діяльності. Така розбіжність у структурі натуральних і грошових потоків може свідчити про низьку ефективність української туристичної сфери та низький рівень використання наявних туристичних ресурсів.

Проте, незважаючи на реалії економіки країни, туристична сфера в Україні до 2014 р. динамічно розвивалася. Аналіз туристичних потоків в країні продемонстрував стрімке зростання кількості іноземних громадян, які відвідують Україну. Розвиток в'їзного туризму протягом 2000–2013 рр. (середньорічний приріст становив 12,6%), відносно стабільний розвиток виїзного туризму (середньорічний приріст – 3,8%) та стабільна динаміка внутрішніх потоків (2,7%) свідчать про підвищення рівня конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку. Але у зв'язку з початком у 2014 р. військового конфлікту на сході України та суттєвим зниженням рівня безпеки ситуація на вітчизняному туристичному ринку кардинально змінилася.

Аналіз динаміки в'їзду на територію України іноземних громадян дав змогу виділити два періоди – до початку військового конфлікту на сході України (2010–2013 рр.) та після (2014–2015 рр.). Так, у 2015 р. порівняно з 2013 р. в'їзні потоки зменшилися на 50,4% – з 24,6 до 12,4 млн осіб. Кількість іноземних громадян, які офіційно скористалися туристичними послугами в 2015 р. становила 15 159 осіб (у 2012 р. – 270 064 осіб).

Зазначимо, що внутрішні туристичні потоки скорочуються, і причиною цього є не військовий конфлікт, а зниження купівельної спроможності громадян. У 2015 р., згідно з даними Державного комітету статистики України, кількість внутрішніх туристів становила лише 357 тис. осіб. Це надзвичайно низький показник, який свідчать про втрати як для вітчизняного туристичного ринку, так і для економіки країни в цілому.

Незважаючи на всі соціально-економічні труднощі, в ситуації, коли світовий туристичний ринок розвивається, Україна зобов'язана зайняти своє місце на ньому. Це питання правильного позиціонування, брендингу, підтримки наявних туристичних ресурсів як з боку цен-

Таблиця 3

Темпи зростання (спаду) в'їзних туристичних потоків, %

Регіон	Роки								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (прогноз)
Світ	1,9	-3,9	6,5	4,6	4,7	4,6	4,2	4,4	3,5–4,5
Європа	0,3	-5,1	3,1	6,4	3,9	4,8	2,4	4,9	3,5–4,5
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	1,1	-1,6	13,2	6,2	7,1	6,9	5,8	5,0	4,0–5,0
Північна та Південна Америки	2,7	-4,7	6,3	3,6	4,5	3,1	8,4	4,9	4,0–5,0
Африка	2,9	4,6	9,3	-0,7	4,6	4,4	0,3	-2,9	2,0–5,0
Близький Схід	20,0	-5,4	13,1	-9,6	2,2	-2,9	6,7	2,8	2,0–5,0

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

тральної виконавчої влади, так і з боку місцевих громад. У цьому контексті позитивним є проведення парламентських слухань на тему «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України» 6 квітня 2016 р., участь Міністерства економічного розвитку та торгівлі в найбільшому туристичному форумі світу в м. Лондон (грудень 2015 р.) – World Travel Market (WTM). На цьому форумі Україна вперше презентувала власний стенд, на якому було зображено три туристичні міста – Київ, Одеса та Львів і декілька приватних туристичних компаній та вже відомий промо-ролик “Experience Ukraine! We are open for Tourism” [4]. Важливою є налагоджена співпраця з компанією TripAdvisor, найбільшим міжнародним туристичним хабом, з метою співпраці з використанням аналітичних даних, що дасть змогу формувати рейтинги за реальними уподобаннями туристів.

Прикладом впливових кроків для відновлення туристичного іміджу України є конференція Міністерства економічного розвитку й торгівлі України разом із ЮНВТО, яка пройшла в червні 2016 р. за участі Генерального

секретаря Світової туристичної організації. Предмет обговорення – створення національної мережі туристичних брендів на основі досвіду національної туристичної організації Brand USA [2].

Розвиток онлайн-ресурсів, таких як Travel to Ukraine [5] туроператора «Київський Супутник», туристичного бренду Be inside [6], який доступний на китайській, німецькій, французькій та англійській мовах, або приватних блогів Ukraine Travel Secrets [7], а також такі ініціативи, як Всеукраїнський велопробіг «Вишиваний шлях», метою якого є об'єднання східної та західної України [8], сприяють зростанню туристичного іміджу України.

Отже, аналіз статистичних даних та наявних онлайн-ресурсів свідчить, що Україна може запропонувати конкурентоспроможні туристичні продукти за всіма перспективними туристичними напрямками, а саме: пригодницький туризм, екологічний, культурно-пізнавальний та тематичний. У перспективі доцільно системно відслідковувати зміну статистичних даних з урахуванням наявних вітчизняних туристичних ресурсів, які відповідають потребам як українців, так і гостей країни.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7ce03fa9-91c1-4b9f-9d7c-948d8a7203e6&title=MinekonomroztvitkuPrezentovaloTuristichniiPromorolikUkraini>.
3. Офіційний сайт Світової організації туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mkt.unwto.org/en/barometer>.
4. Experience Ukraine! We are open for Tourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://youtube.com/watch?v=qZMMJo7jOTQ>.
5. Офіційний сайт Travel to Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://travel-to-ukraine.info/en>.
6. Офіційний сайт Be inside [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://beinside.ua/program/be-enriched>.
7. Офіційний сайт Ukraine Travel Secrets [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-travel-secrets.com>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ornamentway.com>.

Аннотация. В статье подчеркнута важность туризма как экономического и социального феномена, доля которого в мировом ВВП составляет 10% и 30% мирового экспорта услуг. Проведен анализ статистических данных Всемирной организации туризма и обобщенно основную динамику изменения туристических потоков за мировыми макрорегионами. На основе имеющихся тенденций осуществлен прогноз развития туристических потоков на 2016 г. Определено современное состояние развития отечественного туризма. Обобщены отечественные и мировые направления развития туристической индустрии.

Ключевые слова: туризм, мировые туристические потоки, въездные и выездные туристические потоки, туристические тенденции.

Summary. The importance of tourism as economic and social phenomenon with the tourism's share in GDP 10% and 30% of services exports is emphasized in the article. The analysis of the data presented by United Nations World Tourism Organization is resulted in the key targets of tourism flows by the world macroregions. Based on existed world tourism tendencies the forecast of tourism flows in 2016 year is offered. Within the research framework of world tourism tendencies, the situation of Ukrainian tourism development is determined. External and internal directions of tourism industry development are summarized.

Key words: tourism, world tourism flows, international tourism arrivals and receipts, tourism tendencies.